

מערכי שינוי

מערך לכיתות י-יב

מטרות (רציונאל)

- ✓ התלמידים יחשפו לפעילותה של עמותת "שם ונר" - זיכרון השואה באמצעות זיכרון אישי של הנספים.
- ✓ התלמידים יבינו את חשיבות שימור זיכרון השואה ע"י כל אחד מהעם המבוססת על הערבות ההדדית בעם. ישנם רבים שנספו ולא נשאר אדם שידליק נר לזכרם.
- ✓ התלמידים יבינו שזיכרון האדם הוא זיכרון של מכלול אישיות ולא רק ציון שמו של הנספה.

מהלך בנקודות

פתיחה- דיון- מה אנחנו יכולים לעשות עם זיכרון השואה כיום ובמה ביכולתנו לתרום לכך?
 חשיפה לפעילותה של עמותת "שם ונר"
 חלוקה לקבוצות ולימוד לפי נושאים
 שיתוף במליאה ודיון
 סיכום שיעור

מהלך בהרחבה:

✓ חלק א - פתיחה

שמש אסוציאציות- המורה יכתוב על הלוח את המילה "שואה" וישאל את התלמידים אלו מחשבות הנושא מעלה. חשוב להתייחס לדברים שנאמרים ולקבל תמונה כיצד נתפסת השואה בעיני התלמידים. במשך השנים הולכים ונעלמים האנשים שחוו בעצמם את השואה ולכן עולה יותר חשיבות שימור הזיכרון. מה אנחנו יכולים לעשות על מנת לשמר את זיכרון השואה? איסוף תשובות והתייחסות.

✓ חלק ב'- חשיפה לפעילות עמותת "שם ונר"-

עמותת "שם ונר" שמה לה למטרה להעצים את זיכרון הנספים בשואה. ההתייחסות הרווחת לזיכרון השואה הינה סביב סיפורי המוות, עמותת "שם ונר" שמה למטרה להאיר את חייהם של הנספים. לכל נספה בשואה היו חיים מלאים, משפחה, חברים, מקצוע, תחביבים, אהבות וחלומות. ההתמקדות בפרט ובחיי, מאפשרת את זיכרון האדם בתוך זיכרון ששת המיליון. כאשר מכירים את סיפורו של האדם, כפי שהיה לפני תקופת השואה, הזיכרון מתעצם ומעביר את האחריות לזיכרון ממשפחתו שלו, אל העם כולו. הצגה של הסרטון מתוך האתר.

✓ חלק ג'- חלוקה לקבוצות לימוד

כל קבוצה מקבלת דף לימוד
 אפשרות א'- נושא אחיד לכל הקבוצות.
 אפשרות ב'- נושא שונה לכל קבוצה.
 אפשרות ג'- לימוד משותף של דף אחד, והכנת לוח זיכרון לנספה על ידי כל אחת מהקבוצות. כל קבוצה תקבל שם של נספה בשואה עם קישור לפרטים עליו ותצטרך לחשוב כיצד היא מציגה את דמותו של הנספה במליאה של הכיתה.

מערך לכיתות י-יב

דפי הלימוד (נספחים):

1. נר נשמה - מנהג הדלקת נר נשמה לזכר נפטר
2. לכל איש יש שם - האדם מורכב מ"שמות" רבים
3. כולנו רקמה אנושית - ערבות הדדית בעם ישראל
4. זיכרון - מה מטרתו של הזיכרון?

✓ חלק ד- איסוף ודין במליאה

איסוף במליאה של הנלמד בכל הקבוצות, תוך הדגשת נקודות חשובות- מנהג הדלקת הנר לזכר הנפטר, זיכרון של אדם מאפשר "המשך" של חייו. השואה הביאה להכחדה של משפחות וקהילות שלמות שאין מי שיזכור אותם. ערבות הדדית בעם, חובת הזיכרון על כל אחד מהעם, זיכרון של אדם הוא מכלול אישיות ולא רק אזכרת השם. המשך זיכרון החיים מאפשר "לנצח" את המוות וניסיון ההשמדה של העם. בשואה נרצחו אנשים מכל שכבות העם, ממקצועות ואורח חיים שונה ומכל גיל- גם ילדים.

✓ סיכום שיעור

חלוקת נרות ומשימת הכרות עם הנספה.

✓ פעילות המשך

מומלץ להקים בכיתה/ בבי"ס פינת זיכרון בה יוכלו להציג התלמידים את הנספים עליהם למדו ולזכרם הדליקו נר. ניתן גם להקים מאגר וירטואלי או לעצב בכוסות שנשארו מהנרות. מומלץ לבחור בדמויות מגוונות- בעלי מקצועות שונים, אורח חיים שונה וגילאים רבים. חשוב לחשוף את התלמידים לסיפורי חיים של ילדים לצד אלו של המבוגרים.

נר נשמה

ביהדות ישנם אירועים רבים בהם מדליקים נרות, חלקם כמנהג, כמו הדלקת נר נשמה לזכר הנפטרים או ביום כיפור, וחלקם מצווה- כמו הדלקת נר שבת וחג ונרות חנוכה.

רשמו לעצמכם רשימת אירועים בהם מדליקים נר.

מיינו את האירועים בהם מצווה להדליק נר ואת האירועים בהם נוהגים להדליק נר.

מה הסיבה להדלקת הנר בכל אירוע? במידה ואינכם יודעים מומלץ לחפש מידע רלוונטי.

מה כוחו המיוחד של הנר?

קראו בקטעים הבאים ונסו לחשוב מה מסמל הנר לפי כל אחד מהם ומדוע בחרו הכותבים להשתמש דווקא בנר כסמל:

“צריך שכל אדם ידע ויבין **שבתוך תוכו דולק נר**, ואין נרו שלו כנר חברו ואין איש שאין לו נר. צריך שכל איש יבין שעליו לעמול ולגלות את אור הנר ברבים, להדליקו לאבוקה גדולה ולהאיר לעולם כולו” (הראי”ה קוק).

“מעשה ברבי ישראל מסלנט שיצא לרחובות העיר באחד מלילות ימי התשובה, וראה אור קלוש בוקע מדירה רעועה. נכנס רבי ישראל, וראה מתקן נעלים יושב ליד נר דועך, ומכה בחיפזון בפטישו על הנעל.

שאלו רבי ישראל: “מה לך כי נחפזת, ר’ יהודי?”

ענה אותו הסנדלר: “רבי, הרי כל עוד הנר דולק - אפשר עוד לתקן!”

יצא רבי ישראל לרחוב וקרא: “יהודים! שמעו אחים יהודים! **כל עוד הנר דולק אפשר לתקן!**” (מתוך: ‘אור הגנוז’ - מעשיות חסידיים שאסף מרטין בובר).

“**המדליק נר מנר** זה דולק וחברו לא חסר” (במדבר רבה פרשה יג).

“דרש רבי שמלאי למה הולד דומה במעי אמו? לפנקס שמקופל ... **ונר דלוק לו על ראשו** וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו .. ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותן הימים ... ממלמדין אותו כל התורה כולה... ” (נידה ל, ב).

מערך לכיתות י-יב

הילדים הללו / הדס וחנן בן ארי

הנרות הללו אנו מדליקים
כמו הילדים המתוקים שאנו מולידים,
אפשר לשים בהם את השמן ולהיטיב הפתילות
אבל משם זה רק תפילות.

...

ריבוננו של עולם, בורא מאורות ואדם.
עזור לנו להבין עד כמה גדולים ומאירים הנרות שנתת לנו.
ותן בנו הכח
לאהוב אותם ללא תנאי, ולהיטיב עימם ואותם-
שיוכלו לעמוד איתן מול רוחות עזות הנושבות בחוץ.
שידעו הם עצמם, שכל אחד ואחד מהם
יכול להאיר עולם.

להדליק נרות / זלדה

להדליק נרות בכל העולמות -
זוהי שבת.
להדליק נרות שבת
זוהי קפיצת נפש הרת נצורות
לים נהדר, שיש בה מסתורין
של אש השקיעה.
בהדליקי הנרות יהפך
חדרי לנהר דינור, באשדות ברקת שוקע לבי ...

המנהג להדליק נר לזכר הנפטרים מבוסס על הפסוק במשלי:
"נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן" (משלי כ, כז).

הפסוק משווה בין הנר לאדם. **מה לדעתכם נקודות הדמיון בין האדם והנר?**
תוכלו להיעזר בפרושים לפסוק.

לאור כל הרעיונות שהעליתם, מה לדעתכם הסמליות בהדלקת נר לזכר אדם שנפטר?
כיצד על ידי הדלקת הנר אנחנו יכולים להנציח את האדם שנפטר?

לכל איש יש שם

שם הוא הזהות של האדם. בשואה נתנו מספרים לאנשים במטרה לנסות למחוק את זהותם. המוסד הגדול בארץ לתיעוד השואה נקרא "מוזיאון יד ושם". השם לקוח מתוך הפסוק בספר ישעיהו:

"כי כה אמר ה' לסריסים... ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת" (ישעיהו נו, ד-ה)

הנבואה נאמרת לסריסים: אנשים שאין להם אפשרות ללדת ילדים, כלומר אין להם המשך משפחתי. האם "שם" יכול לשמש תחליף לבנים ולבנות?

מהו השם שניתן לאדם עליו מדבר הפסוק?

למה בחרו דווקא בשם זה למוסד לתיעוד השואה?

הקמת יד גם היא דרך להנציח אדם, כמו שרואים שעשה אבשלום:

"ואבשלום לקח, ויצב לו בחייו את מצבת אשר בעמק המלך, כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי ויקרא למצבת על שמו, ויקרא לה יד אבשלום עד היום הזה" (שמואל ב' יח, יח)

אלו דרכים אתם מכירים להנצחת אדם שנפטר? למה אנשים רוצים להנציח והאם אפשר בכלל להנציח- מלשון נצח- אדם?

בשיר **לכל איש יש שם** של זלדה מופיעים שמות שונים שניתנים לאדם.

קראו את השיר וחישבו:

✓ **מה מסמלים השמות השונים? מדוע טוענת המשוררת שלאדם שמות כה רבים?**

השיר מבוסס על המדרש בתנחומא:

"...שלושה שמות נקראו לו לאדם: אחד - מה שקוראים לו אביו ואמו, אחד- מה שקוראין לו בני אדם ואחד - מה שקונה הוא לעצמו, טוב מכולן מה שקונה הוא לעצמו... " (תנחומא ויקהל ל"ה).

✓ מה היחס בין המדרש לשיר? המדרש קובע ש"טוב מכולן מה שקונה הוא לעצמו". האם אתם מזדהים עם הקביעה? האם יש בשיר שם שהאדם נותן לעצמו?

✓ בטקסים רבים לזכר השואה נהוג להשמיע את השיר של זלדה. מדוע לדעתכם מתקשר השיר לזיכרון השואה?

✓ האם ניתן "לקרוא שם" לאדם שלא הכרנו? האם אפשר על ידי "יצירת" שם של אדם להמשיך את חייו?

לכל איש יש שם / זלדה

לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם
שִׁבְתָּן לוֹ אֱלֹהִים
וְנָתַנוּ לוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ
לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם
שִׁבְתָּנוּ לוֹ קוֹמָתוֹ וְאִפֶּן חִיזְכוּ
וְנָתַן לוֹ הָאָרִיג
לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם
שִׁבְתָּנוּ לוֹ הַהָרִים
וְנָתַנוּ לוֹ כְּתָלָיו
לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם
שִׁבְתָּנוּ לוֹ הַמְזֻלּוֹת
וְנָתַנוּ לוֹ שִׁכְנָיו
לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם
שִׁבְתָּנוּ לוֹ חֲטָאִיו
וְנָתַנָּה לוֹ כְּמִיּהָתוֹ
לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם
שִׁבְתָּנוּ לוֹ שׁוֹנְאָיו
וְנָתַנָּה לוֹ אֲהַבָּתוֹ
לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם
שִׁבְתָּנוּ לוֹ חֲגָיו
וְנָתַנָּה לוֹ מְלֹאכְתּוֹ
לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם
שִׁבְתָּנוּ לוֹ תְּקוּפּוֹת הַשָּׁנָה
וְנָתַן לוֹ עֲרוֹנוֹ
לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם
שִׁבְתָּן לוֹ הַיָּם
וְנָתַן לוֹ
מֹתוֹ.

אָרְכִי שִׁיחָה

מערך לכיתות י-יב

כולנו רקמה אנושית אחת

ביהדות נהוג לומר קדיש אחר פטירתו של אדם. הקדיש נאמר במהלך השנה שסמוכה למותו של אדם ולאחר מכן בכל שנה בשבוע שבו חל התאריך שבו נפטר האדם. הקדיש נאמר על ידי קרובי משפחתו של הנפטר- בנים, אחים או אביו. במידה ואין לאדם קרובים יכול גם אדם רחוק ממשפחתו לקחת על עצמו את האחריות לאמירת הקדיש.

הקדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵיהּ רַבָּא - יתגדל ויתקדש שמו הגדול.
בְּעֵלְמָא דִּי בְּרָא, כְּרַעוּתֵהּ - בעולם שברא כרצונו.
וְיִמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פְּרֻקְנֵהּ - ותמלוך מלכותו, ויצמיח ישועתו
וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ - ויקרב את משיחו.
בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל-בֵּית יִשְׂרָאֵל - בחייכם ובימיכם ובחיייהם של כל בית ישראל,
בְּעֵגְלָא וּבְזִמְנֵי קָרִיב, וְאָמְרוּ אָמֵן - במהרה ובזמן קרוב, ואמרו אמן.
יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא מְבָרַךְ - יהי שמו הגדול מבורך,
לְעַלְמֵי עֵלְמֵי עֵלְמֵיָא - לעולם ולעולמי עולמים.
יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל,
שְׁמֵהּ דְּקָדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא - שמו של הקדוש ברוך הוא.
לְעַלְא מִן-כָּל-בְּרַכְתָּא, וְשִׁירְתָּא - למעלה מכל הברכות השירות
תְּשַׁבַּחְתָּא וְנַחֲמָתָא - התשבחות והנחמות,
דְּאִמְרִין בְּעֵלְמָא, וְאָמְרוּ אָמֵן. - שאנו אומרים בעולם, ואמרו אמן.
יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמֵיָא - יהא שלום רב מן השמים,
וְחַיִּים טוֹבִים עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל. וְאָמְרוּ אָמֵן
עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו, הוּא יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עֲלֵינוּ, וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן.

מדוע נאמרת תפילת הקדיש דווקא אחרי אדם שנפטר? תוכלו לחפש הסברים שונים לקשר בין האבל ותפילת הקדיש.

ישנה אמונה שאמירת הקדיש והלימוד יכולים להעלות את נשמת הנפטר לאחר מותו, להשפיע לטובה על האדם שנפטר.

הרבנות הראשית בחרה את עשרה בטבת כיום הקדיש כללי, קבעה שביום זה יאמרו כולם קדיש. גם אלו שאינם מכירים באופן אישי אדם שנפטר בשואה. זיכרון השואה הוא זיכרון קולקטיבי של העם כולו.

"כל יהודי שנשרף במחנות, שנרצח בגטאות או שנורה ביערות ידע כי לא יהיה מי שיספיד אותו ויבכה עליו. כשאנחנו אומרים קדיש אנו נשבעים ששום יהודי אינו היהודי האחרון"

(יצחק מאיר מתוך: "יונה על מסילת הברזל", מוסף שבת מקור ראשון ו טבת תש"ע, 18 בדצמבר 2015)

בשיר **רקמה אנושית** של כותב מוטי המר על הקשר בין אנשים שונים.

- ✓ האם אתם מסכימים עם הקביעה ש"כולנו רקמה אנושית"? במה זה מתבטא?
- ✓ האם לדעתכם יש לנו יכולת להשפיע על אדם שנפטר גם אם לא הכרנו אותו?
- ✓ האם אנחנו יכולים להמשיך את חייו של אדם שנפטר?

רקמה אנושית/ מוטי המר

כשאמות, משהו ממני, משהו ממני,
ימות בך, ימות בך.

כשתמות, משהו ממך בי, משהו ממך בי,
ימות איתך, ימות איתך.

כי כולנו, כן כולנו
כולנו רקמה אנושית אחת חיה
ואם אחד מאיתנו
הולך מעמנו
משהו מת בנו -
ומשהו, נשאר איתו

אם נדע, איך להרגיע, איך להרגיע
את האיבה, אם רק נדע.

אם נדע, אם נדע להשקיט את זעמנו
על אף עלבוננו, לומר סליחה.
אם נדע להתחיל מהתחלה.

לזכור ודבר לא לשכוח

הזיכרון הוא אחד מעמודי היסוד של היהדות. מצוות רבות באות להזכיר לנו את יציאת מצרים. במעגל השנה חגים וימים רבים לזכר מאורעות שונים מההיסטוריה של העם. "אם אשכחך ירושלים..." נשבע כל אדם יהודי לאורך שנות הגלות, ואף ליווה במעשים את זיכרון החורבן. ראש השנה נקרא גם יום הזיכרון, הוא היום שבו נפתחת שנה חדשה.

מה מטרתו של הזיכרון?

לפניכם מספר קטעים, נסו מתוכם לאסוף סיבות שונות לזיכרון. איך הן קשורות לזכר השואה?

"זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים. אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריו ואתה עיף ויגע, ולא ירא א-להים. והיה בהניח ה' אל-היך לך מכל אויבך מסביב, בארץ אשר ה' א-להיך נתן לך נחלה לרשתה, **תמחה את זכר עמלק** מתחת השמים, לא תשכח" (דברים כה, יז-יט).

"כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים ובשנה השביעת תשלחנו חפשי מעמך. וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם. העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר ברכך ה' אלהיך תתן לו. **וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים** ויפדך ה' אלקיך **על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום**" (דברים טו, יב-טו).

"... אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא והתורה כלה, **ובעבור כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת כל דור** לעיני כל רשע או כופר, יצווה אותנו שנעשה תמיד זיכרון ואות לאשר ראו עינינו ונעתיק הדבר אל בנינו ובניהם לבניהם לבניהם לדור אחרון, והחמיר מאד בענין הזה ... והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישכחו ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלקים" (רמב"ן שמות יג, טז).

"זכור בכל יום בלבבנו כי עבדים היינו לפרעה במצרים בעבודת פרך בחמר ובלבנים, **ואילו לא הוציאנו עדיין אנו ובנינו היינו עבדים**, שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם מארץ מצרים וגו'... ופרי מחשבה הזאת כדי שלא יחזיק האדם עצמו כבן חורין... " (ספר חרדים).

"עם שאינו יודע את עברו, ההווה שלו דל ועתידו לוט בערפל." (יגאל אלון).

מערך לכיתות י-יב

נדר / אברהם שלונסקי

על דעת עיני שראו את השכול
ועמסו זעקות על ליבי השחוח
על דעת רחמי שהורוני למחול
עד באו ימים שאיימו מלסלוח
נדרתי הנדר לזכור את הכל
לזכור - ודבר לא לשכוח.
דבר לא לשכוח - עד דור עשירי,
עד שוך עלבוני, עד כולם, עד כולם,
עדי יכלו כל שבט מוסרי
קונם אם לריק, יעבור ליל הזעם
קונם אם לבוקר אחזור לסורי
ומאום לא אלמד גם הפעם.

מכל העמים / נתן אלתרמן

בבכות ילדינו בצל גרדומים
את חמת העולם לא שמענו.
כי אתה בחרתנו מכל העמים,
אהבת אותנו ורצית בנו.

כי אתה בחרתנו מכל העמים,
מלְוָגים, מצ'כים, מבריטים.
ובצעוד ילדינו אלי גרדומים,
ילדים יהודים, ילדים חכמים,
הם יודעים כי דמם לא נחשב בדמים -
הם קוראים רק לאם: אל תביטי...!

שאתה בחרתנו מכל הילדים
להֵרַג מול כסא כבוֹדֶךָ.
ואתה את דמנו אוסף בכדים
כי אין לו אוסף מלבדיך.